

MİLLÎ MÜCADELE'DE CEPHE HUDUDU OLARAK ŞUHUT'DAKİ FAALİYETLER

Turan AKKOYUN

Millî Mücadele hareketinin çeşitli safhaları bulunmaktadır. Bu safhaların her birinin ayrı hususiyetleri vardır. Düşman işgalinin hemen yanında yer alan kasaba ve ilçelerdeki faaliyetler de farklı bir ehemmiyet arz eder. Yunan işgalinin başlarında Beydağ ve Köşk gibi cephe hudutları bulunmaktaydı. 1920 senesinde Yunan taarruzu hızla gelişince durum değişti. Yeni cephe hudutları ortaya çıktı. Şuhut da bunlardan birisidir. Millî Mücadele'nin sonlarına doğru buradaki faaliyetler daha da belirginleşmiştir.

A. Şuhut İsmi:

Yazılı kaynaklarda Şuhut'un ilk ismine M.Ö. 2000 senelerinde rastlanmaktadır. Burada hâkimiyet tesis etmiş olan her toplum kendisinden bir isim bırakmıştır. Bilinen ilk isim Hititler devrine ait olup "Kuvalya"dır. Kuvalya'da oturanlar Friglerin havâliye hâkim olmalarıyla birlikte Konya taraflarına göç etmişlerdir.¹

M.Ö. 1180'lerde Truva savaşlarına müteakiben Akamas tarafından yeniden tesis edilen şehir büyük bir imar işlemi görmüştür. Yeni tesis edilen şehre bu kez de "Sinaiya" veya "Sinada" ismi verilmiştir. Bu isim Müslümanların şehri kuşatmalarına kadar kullanılmıştır.² Sadece yerleşim birimi değil tüm havali aynı isimle anılmaktaydı.³

Romalılar devrinde en parlak devrini yaşayan şehir "Synnada" ismi muhafaza edilmiştir. İsim bu defa yazılı kaynaklara ve taş eserlere de bol miktarda yazılmıştır. Romalı Meşhur Çiçeren Ladik ve Dinar üzerinden Kilikya'ya giderken buradan geçmiş ve şehri "Forun Sinnadesnne" diye zikretmiştir.⁴ Büyük Roma İmparatorluğu'ndan ayrılan Bizans hakimiyeti Şuhut'ta uzun sürmüş ve bu devirde şehrin adı, insana sıfat

¹ Şuhut Hisar, nr.4, Ağustos 1994.

² Şuhut Hisar, ay. yer.

³ Haber(Afyon), nr.2658, 18 Şubat 1946; "synnada" sözcüğünün etimolojik kökenine ilişkin araştırmalara göre İyon kökenli bir sözcükten gelmiş olmalıdır. Buna göre "syn" ile beraber "synago" toplamak, bir araya getirmek; "Syndos" meclis, toplantı, "Odos" eşik, yol ve seyahat anlamındadır. Bk. Ertan Yılmaz, "Şuhut ve Hacı Veli Evi", Beldemiz, nr.38, Ocak-Şubat-Mart 1995, s.12.

⁴ Süleyman Sırrı Üçer, Afyonkarahisâr Vilâyeti Tarihi, İstanbul 1934-1935, s.5.

olarak söylenen, fitne ve fesat anlamına kullanılan "*Çıfud*" olmuştur. Bu isim de zamanla değişime uğrayarak "*Cifut*"a dönüşmüştür.

Müslümanların şehre gelmesiyle şehrin isminde bir değişiklik olmadı. Müslüman Araplar şehri ilk kuşatmalarında alamadılarsa da ismini "*Hısnü'l-yehud*" (Yahudi Kalesi) olarak zikrettiler. Bazı Arap kaynaklarında ise "*Hısnü'l-Sinnada*" diye bahsedilir. Bizans-İslâm mücadelesinde yıkılan şehir yeniden inşa edilip ismine de "*Şuhud*" denilmiştir.⁵ Konuşma dilinde "*Şuut*" şeklinde de söylenebilmiştir.⁶

Osmanlı devrinde nüfusu azalıp-çoğalan Şuhut, 1862 senesinde meydana gelen depremde büyük zayıat görmüş, 1884 senesinde nahiye, 1896 senesinde köy, 1912 senesinde tekrar nahiye olmuş ve 1913 senesinde Belediye teşkilâtı kurulmuştur. Cumhuriyet devrinde gelişimini sürdürerek 1946 senesinde ilçe olmuştur.⁷ İlçe olduktan sonra da "*yaşayış yönünden büyücek bir köy sayılır. Kerpiç, toprak damlı evler; göbekte yeni yapı bir cami, yeni bir ortaokul... Yazın hep tozan yollar... Ova dümdüz, geceleyin beş yüz ışıktaki düşünen ya da düşünmeyen veya düşünmenin ne olduğunu bilmeyen altı bin kişi...*"⁸

A. Mondros Mütarekesi, Batı Anadolu'da Yunan İşgali ve İlerleyişi:

1. Birinci Dünya Savaşı'nın Sonu:

Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına kadar harpten uzak kalan Yunanlılar savaşın sonunda galip devletlerin safında tarihî cihetten genişleme sahasında bulunan Türkler de mağluplar cephesinde kalmıştı. Türklerin zor durumlarını değerlendirme yolunu en iyi şekilde bulan Yunanistan için bir fırsattı.

Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarında Osmanlı Devleti'nin doğudaki durumu, Rusya'nın savaştan çekilmesinden sonra, kısmen düzelmişse de Filistin Cephesi'ndeki vaziyeti tehlikeli görünmekteydi. Amerika Birleşik Devletleri'nin 2 Nisan 1917 tarihinde, Almanya'ya karşı savaşa girmesiyle, İttifak devletlerinin, İtilâf devletlerine karşı, pek fazla bir şansı kalmıyordu.

⁵ Mustafa Çetin, *Afyon İli ve İlçeleri Çevre İncelemesi*, İstanbul 1969, s.80; Şuhut ismi tahminen XIII. asırlarda kullanılmış olmalıdır. Şuhutlu alim Ali Ağâh Efendi'ye göre; "*Şuhud I. Alaaddin b. Keykubat-ı Kebir zamanında, alınmış, Bizanslılarca çıfud denilirken Müslümanlar tarafından alındıktan sonra, İslâm askerleri içerisinde Şeyh Şuhudi Ömer Efendi de hazır bulunduğu o zamanda Cıfud Kasabası, Şuhud Kasabası'na dönüşmüştür.*" zkr. Yılmaz, ay.yer.; Bazı araştırmacılar kelimenin "*şahitler*" anlamına geldiğini iddia ederse de asıl anlamı "*şehitler*"dir. Havâlide çetin savaşların olduğu düşünülmürse daha iyi anlaşılabilir. Gerek Müslüman Arap ve Türkler buralardaki savaşlarda pek çok şehit vermiştir. Hemen her köyde şehit kabirleri bulunmaktadır.

⁶ "*Bir Kaymakamın Anıları*", (Yay. Mahmut Nuran), *Hür Efe* (İzmir), nr.12862, 20.04.1963.

⁷ *Şuhut Tanıtım Kitabı*, ş.y. t.y., s.9.

⁸ "*Bir Kaymakamın.....*", ay. yer.

29 Eylül 1918 tarihinde Bulgarların mütareke talebiyle, Osmanlı Devleti'nin Almanya Yolu kesildiği gibi İstanbul, Trakya cihetinden bir saldırıya karşı korumasız kalmıştı. Türk Ordusu'nun birlikleri, İstanbul'dan çok uzak yerlerde savaşıyordu. Filistin Cephesi'ndeki İngiliz saldırısının gelişmesi üzerine mütareke, bir zaruret olarak ortaya çıktı.

7 Ekim 1918 tarihinde Sadrazam Talat Paşa istifa etmesi üzerine, yeni hükûmeti 14 Ekim 1914 tarihinde Ahmed İzzet Paşa kurar. Sadrazam Ahmed İzzet Paşa Hükûmeti'nin "ilk ve en önemli görevi mütarekeyi imzalamak, Türk Ordusu'nun ve halkının daha fazla ezilmesine imkân vermemektir." Ekim ayındaki temaslar neticesi, Limni Adası'nın Mondros Limanı'nda, İngiliz Akdeniz Filosu Kumandanı Amiral Calthoppe ile Osmanlı Başmurahtası Bahriye Nâzırı Rauf Bey 23 Ekim 1918 tarihinde görüşmeye başladı.

Calthoppe ile Rauf Bey arasındaki müzakerelerden sonra 30 Ekim 1918 tarihinde mütareke imzalandı. "Mondros Mütarekesi" olarak bilinen ateşkes antlaşması her şeyden önce ağır hükümleriyle dikkat çekmektedir.⁹ Savaş halini sona erdiren normal maddelerin yanında, karşılıklı adalet anlayışına uymayan maddeler de vardır. Mütarekenin, 4. maddesi "İtilaf hükümetlerinin savaş esirleri ile Ermeni esirleri, tutukluları İstanbul'da toplanacak ve kayıtsız şartsız İtilaf hükümetlerine verilecektir" hükmünü taşıırken, 22. maddesi gereğince, "Osmanlı savaş esirleri, İtilaf devletlerince tutulacaktır."¹⁰

Türk tarafını tehdit eden, en önemli hüküm, 7. maddedir. "Müttefikler, güvenliklerini tehdit edecek durum olduğunda herhangi bir strateji noktasını işgal hakkına sahip olacaklardır." Türklüğü kesinlikle yok etmeğe, hiç olmazsa gücünü en aza indirmeye kararlı olan, Avrupa, mütarekenin 7. maddesini, bu gayeye yönelik olarak kullanacaktır. Mütarekeden sonra demiryollarında görevli Türk makinitist, makasçı ve istasyon memurları İngilizler tarafından atıldılar.¹¹ İşgâl sadece bir yere yerleşmek olarak telakki edilmeyecek bazen de yağma ve talana kadar uzandı.

1918-1919 senelerinde Avrupa emperyalizmi kâğıt üzerinde şark meselesini hallettiğini ve Osmanlı Devleti'ni ortadan kaldırdığını sanıyordu. "Zamanın gözlemcileri ve habercileri Türkiye'nin kaybolduğunu, ancak İç Anadolu'da sınırlı ve denizlerden yoksun, boğazlarını terk etmiş, İstanbul'dan yoksun, küçük, tarımcı bir

⁹ "Mütareke, İtilaf devletlerinin planlarını açıkça ortaya koymuyor; yalnız bu planların bir an önce gerçekleşmesini sağlayacak koşulları yaratıyordu", Kurt Steinhaus, *Atatürk Devrimi Sosyolojisi*, (Trc. M. Akkaş), 2.b., İstanbul Haziran 1995, s.63.

¹⁰ Mondros Mütarekesi'nin maddelerini toplu halde bk. Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri*, I, Ankara 1953, ss.519-524; Ali Türkgeldi, *Mondros ve Mudanya Mütarekeleri Tarihi*, Ankara 1948, ss.69-73.

¹¹ Ceyhun Atuf Kansu, *Cumhuriyet Ağacı*, İstanbul Ocak 1997, s.42.

memleket olarak kalacağını ifade ediyorlardı."¹²

2. Yunanistan:

"Ne versen doymayan, gözü Anadolu'da hattâ İstanbul'da olan" Yunanistan, 1917 senesine kadar savaşın haricinde kalmayı başardı. Aslında, Başbakan Elefteros Venizelos savaşa İtilâf devletlerinin yanında katılmak istiyor, fakat Kral Konstantin'in Almanya'ya duyduğu sempatisi buna engel oluyordu. İtilâf kuvvetlerinin bütün milletlerarası kaideleri çiğneyerek, Selanik'e asker çıkarıp cephe açmalarına ses çıkarmayan Başbakan Venizelos, görevden alınacak ve o da Selanik'e gidip, isyan çıkararak "asi" bir hükûmet kurmuştur. 11 Haziran 1917 tarihinde İngiliz ve Fransızların Atina'ya girmesiyle, Kral Konstantin, oğlu Aleksandr adına tahttan çekilecek, Venizelos yeni hükûmeti kurarak, Yunanistan'ı savaşa sürükleyecektir. Böylece, Yunanlılar Adalar Denizi'nin öbür yakasında bulunan Anadolu'yu elde edebilmek için tarihî Türk düşmanlığının uygulama safhasına koyabilecek bir vaziyete geldiler.¹³

Venizelos ülkesini İtilâf devletleri yanında savaşa sokup, zafere ortak olmuştu. Ancak Yunanistan kamuoyu henüz birlik halinde değildir. Üstelik, ülkedeki iç kargaşalık hâlâ devam etmektedir. Başbakan Venizelos, kamuoyunu arkasında birleştirebilmek için ister istemez "*Küçük Asya Macerası'na*" sarıldı. Kasım 1918'den itibaren hem yurt içinde, hem de yurt dışında, "*Anadolu'da Türk zulmü altında inleyen soydaşlarının kurtarılmasının millî bir görev olduğu propagandası yapılmaya başlandı.*"¹⁴

Venizelos'un iktidarı ele geçirmesiyle birlikte Londra ve Paris gibi Avrupa'nın büyük şehirlerinde Yunanlılar tarafından yönlendirilen ve yönetilen güdümlü basın büroları açılmış, kitap, dergi, harita ve çeşitli yayın araçları vasıtasıyla propaganda faaliyetleri en üst düzeye çıkarılmıştır.¹⁵

"1918-1919 yılında İngiliz basınının genel tutumu Elenizm davasından yana' olmasına karşılık bu amacın gerçekleşmesine en büyük engel ve Türkiye açısından Greklere karşı en büyük şans; nüfus üstünlüğünün Türkiye'den yana ve komşusuna oranla yaklaşık beş katı daha fazla olmasındandır."¹⁶

¹²Richard Peters, *Batı Gözü ile Türk Tarihi*, (Trc. Razi Maner), İstanbul 1975, s.194.

¹³ Tarihî Türk düşmanlığı, Yunanistan'ın bağımsızlığını elde etmesiyle beraber başlamış, bir taraftan Balkanlarda diğer taraftan da Adalar Denizi'nde Türklerin aleyhine toprak genişletme siyasetine dönüşmüştür. Bk. Muzaffer Gökman, *Tarih Boyunca Ege Kavgası*, İstanbul Ocak 1977.

¹⁴ Yuluğ Tekin Kurat, "*Yunanistan'ın Küçük Asya Macerası*", *Türk-Yunan İlişkileri, Bildiriler*, Ankara 1986, s.410.

¹⁵ Dimitri Kitsikis, *Yunan Propagandası*, İstanbul t.y., ss.177-230.

¹⁶ Yücel Aktar, "*Yunanistan'ın Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'ne Yönelik Geleneksel Politikasında Temel yaklaşımlar*", *Türk-Yunan...*, s.7-8.

Bütün gerçeklere rağmen, daha barış konferansı toplanmadan, "30 Aralık 1918 tarihli muhtıra ile Venizelos, Bandırma'nın 25 kilometre doğusunda, Marmara Kıyısı'ndan başlayarak güneye doğru uzanıp Akdeniz'e inen çizginin batısında kalan bütün Anadolu topraklarını istiyordu."¹⁷

Yunanistan'ın kurulması ile başlayan ve devamlı olarak, Türk Devleti aleyhine genişlemesine sebep olan "Megali Idea" burada da kendisini göstermektedir.

"Birinci Dünya Savaşı öncesinde ve içinde yapılan gizli paylaşımları, devletlerarası belgelere dayanarak gerçekleştirmekten ibaret..."¹⁸ bir amaçla toplanan Paris Barış Konferansı, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa ve İtalya temsilciliklerinden kurulu olarak 18 Ocak 1919 tarihinde toplandı.

3. Yunanlıların İzmir'i İşgâli:

Yunan Başbakanı Venizelos'un talebi, İtalya'nın ve bazı ileri görüşlü kişilerin karşı çıkmalarına rağmen, Lloyd George, Clemenceau ve Woodrow Wilson 14 Mayıs 1919 tarihinde Batı Anadolu'yu Yunan mandasına bıraktı. Bu karar Venizelos'un namını, Anadolu'da Ortodoksların hayatlarını tehlikeye sokan tarihi "kumar"¹⁹ Yunanlılar, Mondros Mütarekesi'nin 7. maddesine dayanarak, 15 Mayıs günü İzmir'i işgale başladı.

"İzmir'in Yunanlılar tarafından işgâli, Anadolu'daki Türkler arasında hem dehşet, hem de büyük bir üzüntüye sebep oldu... İzmir'in Yunanlılarca işgâli, halkı uyandıran, onlara Türk topraklarının birer-ikişer elden gitmeye başladığını gösteren önemli bir olaydır."²⁰

İzmir'de Türklere ait evler, işyerleri Rumlar tarafından yağmalanıp, Türkler katlediliyordu. Yunanlılar ilk gün dört yüz Türk'ü öldürmüşlerdir. Çevre kazâ ve köylerdeki olaylarda da bir-iki gün içinde dört-beş bin Türk öldürüldü.

Yunanlıların Anadolu'daki işgâllerini askerî birliklerin önlemesi mümkün değildi. Zira onların işgâl hedefleri içinde olan Trakya ve Batı Anadolu'da "boş kadrolardan ibaret" şu kuvvetler bulunmaktaydı:²¹

I. Kolordu: Karargâhu: Edirne.

49. Fırka: Kırklareli, Edirne havâfisi

60. Fırka: Şarköy, Malkara, Keşan havâfisi

¹⁷ Sabahattin Selek, *Millî Mücadele (Ulusal Kurtuluş Savaşı)*, I, 2. b., İstanbul 1982, s.146.

¹⁸ aynı yer.

¹⁹ Michael Llewellyn Smith, *Anadolu Üzerindeki Göz*, (Trc. Halim İnal), İstanbul Şubat 1978, s.125.

²⁰ Tuncer Baykara, *Millî Mücadele*, Ankara 1985, s.48.

²¹ Selek, *a.g.e.*, I, s.152.

XXV. Kolordu: Karargâhı: İstanbul.

10. Kafkas Fırkası: İstanbul'da

1. Fırka: Kocaeli Yarımadası'nda

XIV. Kolordu: Karargâhı Tekirdağ'da

55. Fırka: Tekirdağ havâlisinde

61. Fırka: Bandırma Balıkesir havâlisinde

XVII. Kolordu: Karargâhı: İzmir'de

56. Fırka: İzmir, Menemen ve Manisa havâlisinde

57. Fırka: Aydın, Denizli, Muğla, Burdur, Antalya havâlisinde

4. Yunan İşgâlinin Genişlemesi:

Yunan işgâli, İzmir'den sonra üç koldan Anadolu içerilerine yayıldı. Birinci kol Gediz Vadisi, ikinci kol Menderes Vadisi ve üçüncü kol da Torbalı'dan güneye uzanıyordu.

Yunanlıların istilâ hareketi gelişirken, çok küçük sayılarla ifade edilmekte olan Türk birliklerinden firar olayları da bir türlü engellenemiyordu.

Hızla genişleyen Yunan birlikleri kısa bir müddet sonra Kuvâ-yı Millîye tarafından durduruldu. Bu duruş zaman zaman kısa genişleme ve geri çekilme olarak Haziran 1920 tarihine kadar devam etti. 22 Haziran 1920 tarihindeki hızlı düşman taarruzu Batı Anadolu'nun tamamını Yunan işgali altında bırakacaktır.

C. Şuhut ve Civarında Kuvâ-yı Millîye Faaliyetleri:

Mütarekenin ortaya çıkardığı şaşkınlık, ümitsizlik ve suskunluk Yunanlıların Batı Anadolu'yu işgâllerine müteakip teşkilâtlanmaya dönüştü. Batı Anadolu'nun çeşitli yerlerinde olduğu gibi Şuhut ve havalisinde de benzer faaliyetler kendisini göstermiştir.

Şuhut'a bağlı Karaadilli Köyü'nde Karadirekoğlu Ahmet Çavuş bir "çete" meydana getirirken Şuhutlu Hacı Ziya da ayrı bir grup oluşturmuştu. Bunlar bir müddet sonra birleştiler. Bu Kuvâ-yı Millîye birliğinin içinde Gemecellioğlu İbrahim Efe, Yakup Ağa, Somakoğlu İsmail, Çılioğlu Ahmed gibi yörenin eşrafi ve meşhûr kimseleri yer alıyordu. Meydana getirilen bu Kuvâ-yı Millîye birliğinin içerisinde başta asker firarîleri olmak üzere pek çok kanun kaçağı bulunmaktaydı. Ancak daha ön plânda gözüken çete reisi Karadirekoğlu hiçbirisine aman vermemekteydi.²² Diğer çete reisi bütün askerlerin amiri, onların iaşesini sağlayan ve para tedarik eden bir

²² Mehmet Saadettin Aygen vd., *Büyük Zafere Doğru*, Afyon 1984, ss.23-25.

konumdadır.²³

Diğer mıntikalarda olduğu gibi Şuhut ve havâlisinde de Kuvâ-yı Millîye'nin haricinde dağlarda firarîler dolaşmakta ve gün geçtikçe çoğalmaktaydı. Bunlar bazen köylülere, köylere ve dağlardaki çobanlara baskınlar yapmakta ve ne bulurlarsa alıp kaçırmaktadırlar. Ayrıca içlerinde mühim miktarda "ahlâksız"ta bulunmaktaydı. Bunlardan birkaçı Arızlı Köyü'nde kadınlara musallat olduklarından köylülerce yakalanarak öldürülmüşlerdir.²⁴

İki gün öncesinden başlayarak Büyük Taarruz müddetince, Türk Ordusunun ihtiyacı olan malzeme ve cephane taşınmasında yöre halkından yardım istendi. Erkekleri çeşitli cephelerde vuruşan kadınlar, kağı arabalarıyla çalıştılar.²⁵ 28 Ağustos 1338 tarihli yazıdan anlaşıldığı kadarıyla Büyük Taarruzun gelişmesi esnasında iâşe ve cephane ikmali sağlanan²⁶ yerlerden birisi de Şuhut olmuştur.

D. Afyonkarahisâr'ın İşgâli ve Şuhut:

Millî Mücadele'de "müstakil liva"lardan birisi "Karahisâr-ı sahip" olarak bilinen Afyon'dur.²⁷

Mondros Mütarekesi sonrasında Afyonkarahisâr İtilaf Devletleri tarafından küçük sayıdaki birliklerce işgal edilmiştir.²⁸

Yunanlılar 25 Mart 1920 tarihinde Afyonkarahisâr'ı işgâl ettiler. Ancak II. İnönü Muharebesi'nde Türk zaferi gerçekleşince²⁹ 6 Nisan 1920 günü şehri tahliye etmek zorunda kaldılar.³⁰ Bölge ahâlisi ilk defa Yunan zulmü ile bu esnada tanışmış³¹

²³ Emine Koç'un 1327 doğumlu İbrahim Öncül ile 21.05.1997 tarihinde yapmış olduğu görüşme.

²⁴ Aygen vd., a.g.e., s.34.

²⁵ Şevket Süreyya Aydemir, Tek Adam, II, İstanbul 1964, s.530-531.

²⁶ HTVD, nr.60, Vesika nr.1374.

²⁷ Atatürk ve İdare, Türk İdare Dergisi, Cumhuriyetimizin 60 uncu Yıldönümü Özel Sayısı, nr.362, Ekim 1983, s.154.

²⁸ Bige Yavuz, Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk Fransız İlişkileri Fransız Arşiv Belgeleri Açısından 1919-1922, Ankara 1994, s.41.

²⁹ Smith, a.g.e., ss.218-222.

³⁰ Bu işgalin kısa bir tahlili için bk. Selahattin Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, IV, Ankara 1974, ss.78-83. İşgal ve tahliye tarihleri farklı verilmiştir.

³¹ 1325 doğumlu Afyon ile Şuhut arasındaki hudut köy olan Nuribeyli İsmail Gül, Yunanlıların köyündeki bütün kadın, kız ve yaşlıları camiye doldurarak bir müddet hapsedtiğini ardından geri çekildiğini ama korkunun devam ettiğini şu ifadelerle anlatmaktadır: "Çift sürüyorduk, orada yabancı biri geçiyordu. Gavurun tekrar geldiğini köyü terk etmemizi söyledi. Yollar kağınlarla doluydu. Biz önce ovaya kaçtık. Üç küçük kardeşimle dağı dolaşıp, köyü (Nuribey) tepeden seyretmeye başladık. Köyü ateşe verdiklerini gördük. Köyün en az yarısı yandı. Köyde buldukları malları alıp götürmüşlerdi. Biz de annemle ve kardeşimle Şuhut'un Efeköyü'ne, oradan Atlıhisâr'a gittik...", zkr. Aygen vd., a.g.e., s.14.

ve bu çevre köylere kadar sirayet etmiştir. Afyon ve havâlisinin işgâle maruz kalmasıyla Müslüman Türkler "*kağnı arabaları*" ile yanlarında götürebilecekleri kadar eşyalarını alıp buralardan göçe başladılar. Pek çoğu da yaya olarak göç etmek zorunda kalmıştır. Şuhut Yunan işgâl sahasının dışında kaldığı için göç etmek zorunda kalanların en fazla yığıldığı yer durumundaydı. Yaya olarak kaçmak zorunda kalanlar da Şuhut'un Afyon tarafındaki hudut köyü durumundaki Efe Köyü'ne geldiler. Şuhut'ta pek çok misali görüldüğü gibi tarihî bir yerleşim yeri³² durumunda olan bu köyün gelenlerin hepsini barındıramayacağı da ortadadır. Bunların ötesinde Afyon'a girip alış-veriş yapmanın çok zor hattâ imkânsız olduğundan köylüler Şuhut'a giderlerdi.³³

Yunanlılar İnönü savaşlarındaki başarısızlıklarını ortadan kaldırmak için önemli miktarda hazırlık yaptıktan sonra 10 Temmuz 1921 tarihinde taarruza başladılar. 13 Temmuz'da Afyonkarahisâr düştü. 4. Fırka Kumandanı Nazım Bey şehit olmasına rağmen, Yunan Ordusu durdurulamadı. Kütahya ardından da Eskişehir işgale maruz kaldı. Türk birliklerinin 21-25 Temmuz tarihleri arasındaki karşı taarruzu başarılı olamadı. Bu gelişme üzerine daha fazla zayıat vermemek için Sakarya gerisine çekilme kararı verilerek yeni savunma tedbirleri alınmaya başlandı.

M. Kemal Paşa'nın direktifiyle Türk Ordusu "*büsbütün dağılmaktan*" kurtarılmıştır.³⁴

Türkler aleyhine olan ve ülkede geniş akisler uyandıran bu gelişmeler olağanüstü tedbirlerin alınmasını da şart kıldığından 5 Ağustos 1921 tarihinde M. Kemal Paşa Başkumandan seçildi. Türk milleti, son imkanlarını da Başkumandanının isteği üzerine, Sakarya'nın doğusunda savunma hazırlıkları yapmakta olan ordu için zorlamaktaydı.

Gelişen düşman taarruzu neticesinde bir taraftan Afyonkarahisâr'ın, çok kısa

---

³² Afyon'un Şuhut İlçesi'nde Efe Köyü'nün ismi en azından XV. asrın başından beri bu isimle anılan yerdir. Bu köydeki türbede yatan ve "*Efe Sultan*" olarak anılan zât Şeyh Efe Hamza'dır. O, Hamitoğullarından Antalya Beyi Yunus'un kölesi Zekeriya'nın oğludur. Zekeriya, Yunus ve Eğridir Beyi Feleküddin Dünder Beylerin ölünce Teke İli'nin bir kısmını ele geçirerek küçük egemen bir beylik kurmuştur. Şarkikarağaç Kasabası'nı 1353 senesinde hakim olan Yusuf oğlu Rükneddin Zekeriya'nın yerine oğlu Hamza Bey de Teke Karahisârı'nda oturmuştur. Ülkesi Karamanoğulları tarafından zapt edilince, o dostu olan Germiyanoglu hükümdarı II. Yakup Bey'e sığınmış ve Osmanlılar Karamanoğullarını buradan atınca, Germiyan Beyi dostu Efe Köyü'nü Hamza Bey'e vakfetmiştir. Oğulları bu köyde oturmaya devam etmişlerdir. Süleyman Gönçer, *Afyon İli Tarihi*, İzmir 1971, s.370-371; Bir diğer iddiaya göre de Efe Sultan, Horasan Erlerinden Mahmud Sultan'ın kardeşidir ve onun ölüm tarihi de 1211 senesidir. Bu rivayete göre köyün adı ya da buraya bu "*Efe*" ismini veren zât XII. asırda dünyaya gelmiştir.

³³ Aygen vd., *a.g.e.*, ss.12-14.

³⁴ Ahmet Gürkan, *1919-1973 50. Yıl Cumhuriyet, Meclis, Hükümetler, Bakanlar*, Ankara 1973, s.69.

aralıklarla da olsa birkaç defa Sandıklı'nın³⁵ ve Çay'ın³⁶ Yunanlılarca işgâl edilmesi Şuhut'u üç tarafı Yunanlıların çevirdiği bir yarımada durumuna getirmiştir.

II. İnönü Savaşı esnasında olduğu gibi daha sonraki işgalde de Şuhut'a Türk göçü dikkat çekmektedir. Ayrıca Yunanlılar Sakarya'ya doğru ilerlerken "*vahşiyane bir taktik*"le geçilen bazı yerleri yaktı.³⁷ Bu hadiseler işgal edilmeyen yerlere göçü artırmıştır.

Millî Mücadele'nin önemli problemlerinden birisi askerden firarlar ve bunların ortaya çıkardığı hadiselerdir. Askerden firar edenler izinsiz memleketlerine dönüyor, hırsızlık, yağmacılık, her türlü ahlaksızlık işlerine karışıyorlardı. Asker uzun savaş senelerinde harpten bıkmıştı. Mondros Mütarekesi'nini maddelerinde yer aldığı şekliyle Türk Ordusunun asker sayısı sınırlandırıldığından halkı askere çağırmak da kolay olmuyordu. Firariler aynı zamanda iç isyanların insan gücünü meydana getiriyorlardı. Önce 11 Eylül 1920 tarihinde 21 numaralı **Firariler Hakkında Kanun** çıkarıldı ve milletvekillerinden mürekkep İstiklal Mahkemeleri kurularak geniş yetkiler verildi.³⁸ Firariler meselesi Şuhut için de geçerliydi.

18 Temmuz 1921 tarih ve 132 sayılı **Kıtaat-ı Askeriye'den Elbise ve Teçhizat-ı Askeriyeyle Firar Eden Efradın Zaman ile Mükellefiyeti Hakkında Kanun** çıkarılarak birliklerinden askeri teçhizat ve elbiselerle firar edenlerin memleketlerinde bıraktığı malların satılması yoluyla tahsil edilmesi kararlaştırıldı.³⁹ Böylelikle firarilerin hazineye zararları engellenmeye çalışılmıştır.⁴⁰

22.7.336 tarihli bir şifreden Şuhut'un Efeköy Karyesi'nden birinin firar ettiğini anlıyoruz.⁴¹

³⁵ Sandıklı'nın Yunanlılar tarafından işgâl tarihleri şöyledir: Birinci işgâl; 8-9 Ağustos 1921. İkinci işgâl; 11-13 Ağustos 1921. Üçüncü işgâl; 7-12 Eylül 1921. Bk. Turan Akkoyun, "*Sandıklı'nın Tarihine Bakış*", *Toplumsal Tarih*, nr.47, Kasım 1997, s.50.

³⁶ Çay ilk defa 2 Nisan 1921 tarihinde işgal edilmiş ve bir gün sonra kurtarılmıştır. 21 Ağustos 1921 tarihinde de bir kere dağa işgâle uğrayan Çay otuz beş günlük işgalden sonra kurtarılmıştır. *Çay Tanıtım Rehberi*, İzmir t.y., s.8-9.

³⁷ Getthard Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*, Ankara 1971, s.92

³⁸ Firariler hakkında genel bir değerlendirme için bk. Ergün Aybars, *İstiklal Mahkemeleri*, Ankara 1975, ss.39-41.

³⁹ *Mali Kanunlar*, I, İstanbul 1956, s.44.

⁴⁰ Cihan Duru vd., *Atatürk Dönemi Maliye Politikası, I, Mondros'tan Cumhuriyet'e Mali ve Ekonomik Sorunlar*, Ankara 1982, s.235.

⁴¹ *ATASE Arşivi*, Dosya nr.8, Klasör nr.785, Fihrist nr.21.

"Afyonkarahisâr

22.7.36

XII. Kolordu Kumandanlığı'na

68. Alay efrâdından 20 Temmuz 1336 günü firar eden bir neferin kendisi bervech-i zir olup derdesti için şubesine yazılmış olmağla telakkî idilen emr-i şifahileri üzerine arz ve takdîm kılındı.

Hesiba:

Karahisâr'ın Efeköy Karyesi'nden

Osman oğlu Hasan 313

23. Fırka Kumandan Vekili

Kaim-makam"

Kazanın hemen yanında bulunan Sandıklı'daki gelişmelerin bir kısmı doğrudan doğruya Şuhut ile alakalıdır. Sandıklı'nın kısa aralıklarla da olsa üç defa işgali burasını Yunanlılar ile bir başka "uç nokta" haline getirmiştir. Bu sebepten dolayı burada bir takım askerî tedbirler alınır.⁴²

Mart 1921 sonlarından itibaren Burdur, Isparta ve Afyonkarahisâr mintikalarından "atlı müzâheret"ler, bir piyade taburu Sandıklı'ya nakledilmiş, Kumandanlığı'na da, Burdur Kalem Reisi Mazhar Bey "Sandıklı Kumandanı" unvanı ile getirilmiştir. "Ardından Isparta Depo Taburu" da "Sandıklı Kumandanlığı emrine" verilmiştir.⁴³ Hemen sonrasında burası çevre havâlinin istihbarat merkezi haline geldi.⁴⁴

Şuhut'un etrafının Yunan işgâl güçleri tarafından kuşatılması haberleşme imkânlarının zor olduğu zamanlarda işgâl şayialarının ortaya çıkmasına vesile olmuş

⁴² Millî Mücadele devri Sandıklı'daki gelişmeler hakkında kısa bir değerlendirme için bk. Akkoyun, a.g.m., s.44.

⁴³ "Cenub Cebhesi Kumandanı nâmına" "XII. Kolordu Kumandanlığı'na" gönderilen 28.3.37 tarihli yazı; ATASE Arşivi, Arşiv nr.5/2068, Dolap nr.(56)-13-107, Dosya nr.(23)-48, Göz nr.(17)-4, Klasör nr.801, Fihrist nr.44.

⁴⁴ Yunan işgâli üzerine bir cephe hududu haline gelen Şuhut'un işgal edilip-edilmediği "XII. Kolordu Kumandanı Jandarma Erkân Reisi" tarafından "Sandıklı Ahz-ı Asker Şubesi Riyaseti"nden 30.3.37 tarihinde sorulmuştur. ATASE Arşivi, Arşiv nr.5/2068, Dolap nr.(56)-13-107, Dosya nr.(23)-48, Göz nr.(17)-4, Klasör nr.801, Fihrist nr.133.

ve bu hâdise askerî yazışmalara da aksetmiştir. 30.3.337 tarihli yazışma şöyledir.⁴⁵

"30.3.337

Sandıklı Ahz-ı Asker Şubesi Riyasetine

1. Şuhud'un düşman tarafından işgâli hakkındaki haber ne derece sahihdir.(?). tahkiki gayet mühimdir. Binaenaleyh oraya hemen bir kaç atlı ile akli başında bir adam göndererek keşfi yakından tahkik itmeniz ve neticesini sabaha kadar Kolorduya bildirmeniz lâzımdır.

2. Bu haberin adem-i teyidi halinde dahi ..... daimi suretde tarasudda bulunursa ve orada bir hâdise olursa hemen haber verilmesi icab ider.

XII. Kolordu Kumandanlığı

Jandarma Erkân Reisi"

Süvari Keşif Kolu'nun raporuna istinaden 3.4.337 tarihinde 41. Fırka Kumandanlığı'ndan XII. Kolordu Kumandanlığı'na gönderilen şifreden anlaşıldığı kadarıyla; Yunanlılar iki tabur kadar piyade dört cebel topu ve bir kısım ağırlıkları ile Efe Köyü'nün hemen şimal sırtlarında yürüyerek Işıklar'ın üç km kadar cenubundaki hâkim sırtları tuttuğu görülmüştür.⁴⁶

Yine aynı tarihli ve aynı bilgilere daha geniş ifade eden XII. Kolordu Kumandanlığı'na gönderilen bir başka belge suretinde de şu bilgiler bulunmaktadır.⁴⁷

"3.4.337

XII. Kolordu Kumandanlığı'na

Suret

1. Ferit Paşa Çiftliği'nden hareket ile Işıklar Şuhud Caddesi'ni takiben Efe Köyü'ne geldiğim sırada düşmanın tahminen iki tabur piyade dört cebel topu ve bir kısım ağırlıkları ile Efe Köyü'nün hemen şimal sırtlarından yürüyerek Işıklar ve Şuhud Yolu'nu kat itmekde Işıklar'ın tahminen üç kilometre cenubunu hâkim sırtları tuttuğunu gördüm.

2. Şu vakit karşısında fırka ile irtibatım kat idildi. Bazlar Yolu'nu takiben Eski Karyesi'ne 1.4.37'de ve 2.30 sonra da geldim. Köylülerden ve cebheden felen ... adında bir nefere İslî Karyesi'nde tesadüf ile istihbar ittiğim malumata nazaran

⁴⁵ ATASE Arşivi, Arşivi nr.5/2068, Dolap nr.(56)-13-107, Dosya nr.(23)-48, Göz nr.(17)-4, Klasör nr.801, Fihrist nr.133.

⁴⁶ ATASE Arşivi, Arşiv nr.5/2068, Dolap nr.(56)-13-107, Dosya nr.(23)-48, Göz nr.(17)-4, Klasör nr.801, Fihrist nr.186.

⁴⁷ ATASE Arşivi, Arşiv nr.5/2068, Dolap nr.(56)-13-107, Dosya nr.(23)-48, Göz nr.(17)-4, Klasör nr.801, Fihrist nr.186-1 ayrıca bk. ay. dosya, Fihrist nr.186-2.

düşman süvarilerinin Çay İstasyonu ve Nahiyesi'nin işgâli ve mezkûr İslî karyenin de hemen şimal sırtlarından yirmi-otuz mûrekkeb bir kuvveti perakende efradımıza ateş açıldığını merhum, haber virmekte aynı köyde mezkûr ahâlisinin çobanı bizzat söyledi

.....

41. Fırka Süvari Bölüğünden Mülazim İzzet"

Şuhut'un zaman zaman üç tarafının Yunan işgâl kuvvetlerince sarılması, Millî Mücâdele'nin nihayetine kadar Yunan hava kuvvetlerinin burada kendisini hissettirmesine sebep olmuştur. 1921 baharında bir gün Şuhut'un Karaadilli Köyü'nün üzerinden geçen Yunan uçakları köyün merkezinde bulunan develerin üzerine ateş açmışlardır. Bu "develer isabet alırlar ve bazıları ölür, yaralılar da köylülerce kesilir"⁴⁸ "Erkân-ı Harbiye Reisi Fevzi Paşa'nın 28 Temmuz 1338 tarihli "harp raporu"ndaki ifade şöyledir:⁴⁹ "Bir düşman tayyaresi Afyon şark muntikasında dolaşmış, Garipçe'den kalkan diğer bir tayyarenin de Şuhut (Çift kasaba) istikâmetine gittiği görülmüştür." Bu faaliyetler bazen de 29 Temmuz 1338 tarihli "harp raporu"ndan anlaşıldığı kadarıyla Şuhut'un Dadak Vadisi'ne "tesirsiz makineli tüfek ateşi"⁵⁰ dönüşebilmiştir. Bazen de havâliye "beyanname" atma⁵¹ yolunu bu şekilde bulmuşlardır.

E. Büyük Taarruz Öncesi Şuhut'taki Faaliyetler:

Şuhut çevresini hemen hemen tamamen işgâl altına alan Yunanlılar coğrafi şartların Türklere verdiği avantajla burasını işgâle cesaret edemediler. Zira Şuhut Ovası adeta bir "kapanı" andırmaktadır.⁵² Büyük Taarruz öncesine ait pek çok bilgi Genelkurmay Başkanlığı tarafından hazırlanıp 1968 senesinde yayınlanan **Türk İstiklâl Harbi: Batı Cephesi Büyük Taarruz** başlıklı eserde toplu bir halde bulmak mümkün olduğundan bu eserden mühim ölçüde istifade ettik.

Millî Mücâdele'nin nihayetine doğru I. Ordu Karargâhı ile 57. Fırka'nın iâşe ve muhabere idare yeri olan Şuhut'un Millî Mücâdele esnasında en önemli misyonu Büyük Taarruz öncesine ait olan hâdiselerdir. Türkiye'nin kaderini değiştirecek önemli kararların uygulamaya konulduğu yer olarak Millî Mücâdele tarihinde mühim bir yer işgâl eden kasaba, I. Ordu'ya, şehitlere ve gazilere de ev sahipliği yapmıştır.

Mahir Türkkan zafere giden taarruza giden yolu biraz da destanî ifadeyle şu şekilde ifade etmektedir:⁵³ "... Çay'dan Şuhut'a ve oradan da Kocatepe'ye uzanan zafer kervanının konak yerlerinde saklı nice menkıbeleri, bir şafak gibi ufuklarda bayrak

⁴⁸ Aygen vd, a.g.e., s.19.

⁴⁹ İstiklâl Harbi ile İlgili Telgraflar, Ankara 1994, s.33.

⁵⁰ Ay. Es., s.37.

⁵¹ Ay. Es. s.81.

⁵² İhsan Özsoy, "Kurtuluş Savaşı ve Şuhut", *Şuhut Ekin*, nr.2, Eylül-Ekim 1994, s.3

⁵³ Mahir Türkkan, "Kahramanlık Öykülerinin Değeri", *Taşpınar*, nr.69, 1938, s.158.

Türk atlılarının çöştürücü hikâyeleri, kağnısıyla mermi ve sırtı ile yaralı taşıyan Türk kadınının dile gelmek isteyen şiiirleri, ocakta çitirdayan bir çıra kütüğünün kızıl alevleri karşısında halkalanmış, köy ihtiyarlarının gözleri yaşartan ve gönülleri çöştüran acı tatlı nice anıları vardır."

Kocatepe'nin hemen arkasında yer alan ve düşmanın bir gün dahi işgâl edemediği küçük bir şehir durumunda olan Şuhut, Büyük Taarruz öncesi son hazırlıkların yapıldığı yer olarak tesadüfen seçilmiş değildir.

Garp Cephesi; 1 Ağustos 1922 tarihinde I. ve II. Ordular ile V. Süvari Kolordusu ve Kolordu yetkili Kocaeli grubundan teşekkül etmiş olup on sekiz piyade ve beş süvari fırkasından mürekkeptir. İlaveten bir topçu alayı, üç inşaat taburu, bir muhabere bölüğü, bir telsiz istasyonu, bir karargâh muhafız bölüğüyle bir süvari takımı, bir seyyar hastanesi vardı.⁵⁴

Büyük Taarruz öncesi Garp Cephesi "*İleri*", "*İkinci*" ve "*Üçüncü*" olmak üzere üç mevzi hazırlanmıştır. Bilhassa ikincisi müdafaa mevzi olarak hazırlandığı için Türk Ordusunun bölgeye yerleşmesinden itibaren üzerinde çalışılmış olduğundan en kuvvetli olanıdır. Bu mevzi Sakarya cenubundaki Başören Köyü'nün güneyinden başlayarak güneye doğru Büyüdüz'ün batı sırtları-Bozan-Beylikahır-Halilbağı batısı-Kaymaz-Yaverviran-Belpınar-Kadıkuyusu-Geynik-Bayat doğusundaki Karadağ-Şamdağ-Paşadağ Hamidiye'den- Bazlardağı- Çobankaya- Uzunpınar- Karaadilli doğu sırtları- Gençali Köyü'nde Hayran Gölü kıyısına dayanmaktadır.⁵⁵ Garp Cephesi emrinde dört yüz tonluk Akşehir Menzil Hat Kumandanlığı bulunmaktadır.

28/29 Temmuz 1922 gecesi Akşehir'de Başkumandan Mustafa Kemal Paşa, Erkân-ı Harbiye Reisi Fevzi Paşa, Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşa, I. Ordu Kumandanı Nureddin Paşa, II. Ordu Kumandanı Yakup Şevki Paşa, I. Kolordu Kumandanı Miralay İzzeddin Bey ve IV. Kolordu Kumandanı Miralay Kemaleddin Sami Bey, V. Süvari Kumandanı Fahreddin Paşa toplanması neticesinde II. Kolordu üç fırkası ile Sandıklı-Şuhut-Efesultan havâlisinde bulundurulması⁵⁶ yine aynı kolordunun 3. Kafkas Fırkası I. Kolordu'nun emrine verilmesi, 4. Fırka'nın Kocatepe ve 7. Fırka'nın Efesultan havâlisinde ordu ihtiyatı olarak bulundurulması kararlaştırılmıştır.⁵⁷

Aynı tarihte Ordu Kumandanlığı'nın Garp Cephesi Kumandanlığı'na yapmış olduğu bir teklifle "*Akşehir Hat Komutanlığı'nın Ordu emrine verilmesi halinde Kaşıkara-Şuhut ikmâl yoluna 33 tonluk, Çay-Şuhut ikmâl yoluna 266 tonluk, Kumrallı-Efesultan ikmâl yoluna da 133 tonluk ulaştırma aracı ayrılacağı ve bu suretle üç ana*

⁵⁴ *Türk İstiklâl Harbi Batı Cephesi Büyük Taarruz*, II, 6. Kısım, 2. Kitap, Ankara 1968, s.3.

⁵⁵ *Ay. Es.*, s.9-10.

⁵⁶ *Ay. Es.*, s.16.

⁵⁷ *Ay. Es.*, s.128.

İkmal yolu ile üç Kolordunun işçilerinin sağlanabileceği" açıklanmıştır.⁵⁸

Mevcut Depolar: Büyük Taarruzun'un hemen öncesinde ve esnasında havâlide Kumrallı, Çay, Şuhut Nokta Kumandanlıkları ile Kumrallı erzak, donatım, silâh, mühimmât depoları, Menzil Hastanesi, Şuhut erzak, donatım, mühimmât depoları, Çay erzak donatım depoları, Selevir erzâk deposu, İnlî mühimmât deposu ve hastanesi bulunmaktaydı.⁵⁹

İşe: İşe yolu bakımından birinci kademe olarak Efesultan-Şuhut-Sandıklı mevkillerine ve ikinci kademe olarak da İsalı-Selevir ve Çobankaya'ya dört piyade ve bir süvari kolordusu için her kademede on günlük işe maddesinin toplanması gerekmektedir. I. Ordu Kumandanlığı 1 Ağustos 1922 tarihinde işe başlamış, Kumrallı-Efesultan; Çay-Şuhut; Kaşıkara-Şuhut; Dinar-Sandıklı ikmal yolları ile birlikte ilk olarak Kumrallı, Doğanlar, Selevir, Çobankaya ve Kartı'da birer yiyecek ve Kumrallı, İnlî, Kara'da birer cephane deposu kurdu. Akarım deposunun da Doğanlar'a taşınmasına başlandı.

Yunanlıların üzerine ihtimal verilen taarruzuna karşı emniyet için 12 Ağustos 1922 tarihinde yiyecek maddeleri Efesultan-Şuhut-Sandıklı Hattı'na kadar götürülmüştür. 21 Ağustos 1922 tarihine kadar Doğanlar, Genelî, Kumralı, Selevir, Şuhut, Sandıklı ambarlarındaki yiyecek miktarı 1.172 tona çıkarıldı. 25 Ağustos'ta da IV. Kolordu Belkaracaören ve Ağzıkara'da erzâk dağıtım yeri açtı ve günün akşamına kadar erlere sıcak yemek verildi. Fakat fırınlar yeterli olmadığından saçlar üzerinde yufka ekmek yapılmıştır. Fırka yürüyüşleri sırasında arpa sıkıntısı çekildiği için bazı günlerde hayvanlara buğday verilmiştir.⁶⁰

Garp Cephesi'nin harekât plânına göre, ihtiyacı olan cephenin de İkinci Mevziin ilerisine depolanmasına başlanıldı. Bu esnada IV. Kolordu ile 7. Fırka için Efesultan Köyü'ne, I. Kolordu ve 4. Piyade Fırkası için Şuhut'a, V. Süvari Kolordusu ile 6. ve 57. Fırkalar için Sandıklı'ya, II. Kolordu için de ¼ cephane Şuhut'a ¾ cephane Sandıklı'ya depolanmaya başladı. İnlî'deki Cephane Deposu da Şuhut'a taşındı.⁶¹

18 Ağustos 1922 tarihinden itibaren bir "eşek katarı", iki "deve katarı" ile iki "araba katarı" göreve başladılar. Birlikler de taarruz için iki ayrı cihetten son hazırlıklar arasında kaydırılıyordu. Bu cihetlerden birincisi: Efesultan- Belkaracaören-Kocatepe-Beytepe veya Efesultan-Ağzıkara-Ağzıkara-Karlık-Kocatepe Yolu; ikincisi Şuhut-Dadak-Savran veya Şuhut-Dadak-Çingişçemesi-Taşlıtepe Yolu. Bunlardan birincisi IV. Kolordu'ya, ikincisi de I. Kolordu'ya aitti. Sadece Şuhut'tan Dadak'a kadar yol kesiminden I. Kolordu'nun üç piyade fırkasıyla ağır topçu grupları

⁵⁸Ay. Es., s.283.

⁵⁹Ay. Es., s.297.

⁶⁰Ay. Es., s.282-284.

⁶¹Ay. Es., s.291.

faydalandığından trafik bakımından sık sık tıkanıklar oluyordu.⁶²

Ağır topçuların geçeceği yollar da şöylece belirlendi.⁶³

Birinci Grup: Efesultan'dan geçen Afyon Yolu Belkaracaören'den itibaren yeni yapılan ve Davut Gölü'ne giden yol. İkinci Grup; Efesultan-Belkaracaören-Kocatepe'deki gölden geçerek Derindere'deki yolu kesen yeni yol. Üçüncü ve Dördüncü Gruplar; Şuhut-Dadak- Çingçeşmesi Yolu. Üçüncü Grup için Taşlıtepe'ye ve Dördüncü Grup için Bahçedere'ye yeni yollar yapılmaktaydı. Dadak'tan sonra yolların genişliği iki metre, virajlar fazla olup karşılaşma da mümkün değildi. Ağır bataryalar da köprülerden geçemezlerdi.

Bu sebepten dolayı sahra ve ağır topların geçeceği yollar zaman zaman biraz daha ayrı olabilmekteydi. Bunlar da şunlardı: Şuhut-Afyonkarahisâr Yolu; Çobanlar İstasyonu- Nuribeyli- Halimoğlu- Sarık- Ayvalı; Kumrallı- Işıklar- Halimoğlu- Ayvalı; Işıklar-Efesultan- Şuhut; Kumrallı-Kumrallı Deresi-Efesultan-Belkaracaören-Kocatepe; Şuhut-Sandıklı; Savran-Hasanbeli-Paşaköy.

Haberleşme: O günün şartlarında haberleşme de kolay olmamaktaydı. Odun kömürü satıcısı kılığına giren bazı şahıslar vasıtasıyla Afyonkarahisâr'dan bir takım haberler elde edilmekteydi.⁶⁴ Ancak genelde telsiz haberleşmesi esastı. Şuhut-Kocatepe arasında on dört hat çekilerek kolordu ve diğer yerlerden gelecek haberlerin yerinde ve zamanından doğrudan doğruya Başkumandan'a ulaşmak için her türlü tertibat alınmıştır.⁶⁵

Büyük Taarruz harekâtı dikkate alınarak Cephe Muhabere Bölüğü tarafından şu çıplak hatlar yapıldı.⁶⁶ Çay-Kocatepe arasında 90 km.lik iki telefon hattı; Şuhut-Kocatepe arasında 57 km.lik iki telgraf hattı; Şuhut-Sandıklı arasında 15 km.lik bir telefon hattı.

Geri Hizmetleri: Büyük Taarruz'un başladığı ilk günden itibaren geri hizmetler şu şekilde sağlanmıştır.⁶⁷

8. Fırka Efesultan Erzak Ambarı'ndan; IV. Kolordu'nun iki fırka ve kıtaatı Merbuta Efesultan Erzak Ambarı'ndan; IV. Kolordu'nun ihtiyatta bulunacak bir fırka Şuhut Erzak Ambarı'ndan; I. Kolordu'dan iki fırka kıtaat-ı merbuta 15. Fırka Şuhut Erzak Ambarı'ndan.

⁶²Ay. Es., s.295.

⁶³ Geniş bilgi için bk. Ay. Es., ss.32-34.

⁶⁴ Aygen vd., a.g.e., s.25-26.

⁶⁵ Turan Akkoyun, "Büyük Taarruz'a Dair Notlar", Afyon Zafer, nr.2209-2210, 30-31 Ağustos 1996.

⁶⁶Türk..., s.297.

⁶⁷Ay. Es., s.321-322.

Toplanma muntakası'nda kolordu ve fırkalar işelerini kendi nakliye vasıtalarıyla şu şekilde temin ve ikmâl edeceklerdir:

8. Fırka, IV. Kolordu'dan iki fırka ve kıtaat-ı merbute Efesultan erzak ambarından; IV. Kolordu'dan bir fırka, Selevir Erzâk Ambarı'ndan; I. Kolordu'dan iki fırka ve kıtaat-ı merbute Şuhut Erzak Ambarı'ndan, 14. Fırka Çobankaya Erzak Ambarı'ndan.

Efesultan, Şuhut, Sandıklı Mühimmat Depolarına kıtaat mevcuduna göre atideki nispette cephane iddihar edilmektedir.

Büyük Taarruz'un ikinci gününde Seyitler üzerinden Akarçay'ın güneyinde kalacak birlikler Şuhut Ambarı'nı kullanmıştır.

Hastaneler: Büyük Taarruz'dan hemen önce ihtiyaca binaen İshaklı'da bulunan yaralıların istifade ettiği hastane Şuhut'a getirilerek ordu menzili emrine verilmiştir.⁶⁸ Ayrıca komşu Sandıklı'da da bir menzil hastanesi açılmıştır.⁶⁹ 20 Ağustos 1922 tarihinde Belkaracaören-Karlık Yolu'nun birleştiği noktada IV. Kolordu'nun 2 numaralı Seyyar Hastanesi açıldı. 10 numaralı Seyyar Hastane Dadak'ta, 12 numaralı Seyyar Hastane ise Efe Sultan'da açıldı. II. Kolordu'nun 15 numaralı Seyyar Hastanesi de Şuhut civarında emre hazır bir vaziyette vazife ve vaziyete göre kullanılacaktır.⁷⁰

Büyük Taarruz'un hemen öncesinde ve o esnada yaralanan Mehmetçikler Şuhut'taki Büyük Cami, Çalın Cami, Baş Cami hastane olarak kullanılmıştır. Şehitler de Şuhut'ta defnedilmiştir.

O günkü şartlar gereği olarak Hayvan Hastaneleri de önem arz etmektedir. Bu yüzden Büyük Taarruz harekâtı başlamadan V. Süvari Kolordusu'nun Hayvan Hastanesi Sandıklı güneyindeki Kayalı'da, I. Kolordu'nunki de Şuhut'a alındı.⁷¹

Cephanenin Depolanması: 1 Ağustos 1922 tarihinde Garp Cephesi Kumandanlığı Kumrallı, İnli ve Karal'da birer cephane deposu tesis etti. I. Kolordu için Şuhut Deposu'na 19.300 top mermisi ve 1.784.500 piyade fişeği, IV. Kolordu için Efesultan Deposu'na 10.500 top mermisi ve 2.403.500 piyade fişeği depo edildi. 8 Ağustos'dan itibaren cephane Selevir, İsalı ve Şuhut'da depolandı. Bu hizmetler için Akşehir Hat Kumandanlığı'nın bütün araçları I. Ordu emrine verildi.⁷² Şehitlerin ve ağır yaralıların silâhları boş araçlarla Dinar, Şuhut, Efesultan ve Çay noktalarına teslim edilmesi emri verildi.⁷³

⁶⁸Ay. Es., s.299.

⁶⁹Ay. Es., s.283.

⁷⁰Ay. Es., s.301.

⁷¹Ay. Es., s.299-300.

⁷² Geniş bilgi için bk. Ay. Es., ss.282-292.

⁷³Ay. Es., s.301.

Tamirhaneler: Bu arada nakliyatın vazgeçilmez unsuru araçların tamiri için de Efesultân ve Şuhut'ta tamirhaneler açılarak faaliyetlerine aralıksız olarak devam ettiler.⁷⁴

Geri Hat ve Sahâ: Büyük Taarruz öncesinde harekâtın geri sahası olarak Kumrallı Rampası-Efesultan-Şuhut- Sandıklı- Kartı- Dinar- Karlık-Denizli hattı kabul edildi.⁷⁵

İleri Sınır: Kumrallı-Efesultan-Sandıklı hattı; Geri Sınır; Yalvaç İlçesi'nin Batısı-Eğridir Gölü'nün Kuzeybatı kenarı- Aydın Demiryolu arasındadır.⁷⁶

Birliklerin Kaydırılması: 20-24 Ağustos 1922 tarihleri arasında Garp Cephesi ve I. Ordu Kumandanlıklarının emirleri ile IV. ve I. Kolordulara Işıklar-Efesultan Hattı'nın kuzeyine yanaşmaları bildirildiğinden, IV. Kolordu Karargâhu ve bağlı birlikleri 21/22 Ağustos gecesi Doğanlar'a ve 23 Ağustos sabahı Efesultan'a vardı. 22 Ağustos'ta da Cephe Ağır Topçu Taburu Efesultan'a yanaştırıldı.⁷⁷

8. Fırka 1 Ağustos'da Efesultan'a kaydırıldı.⁷⁸ Aynı gün 14. Fırka Şuhut'a nakledildi.⁷⁹

V. Kafkas Fırkası da 20 Ağustos akşamı hareket ederek 21 Ağustos sabahı Kumrallı, Doğanlar; 22 Ağustos sabahı Efesultan, 23 Ağustos sabahı Kocatepe ve Sarıbaba gerisine yanaştı. 23/24 Ağustos gecesi fırkanın 10. Alayı Kocatepe ve Beytepe'de bulunan 14. Fırka'nın iki taburunu değiştirerek cepheyi teslim aldı.⁸⁰

Müstakil 8. Fırka Efesultan'da, Müstakil 14. Fırka Şuhut'ta, Müstakil 6. Fırka Sandıklı'da bulunmaktadır.⁸¹

11. Fırka 20 Ağustos akşamı Deresine havâlisinden hareketle 21 Ağustos sabahı Yeniköy, Karacaören; 22 Ağustos sabahı Bazlar- İsalı, 23 Ağustos sabahı Karlık kuzeyindeki Söğütlüdere'ye; 23/24 Ağustos gecesi de Kocatepe güneyi ile Mantartepe'ye yanaştırıldı. Ertesi günü de o mıntıkada geçirdi.⁸²

12. Fırka, Kolordu'nun emrini geç aldığından 21 Ağustos sabahı Bolvadin'e ancak varabildi. Aynı günün akşamında hareket edip, ertesi sabah Yeniköy; 23 Ağustos sabahı da Kumrallı-Doğanlar; 24 Ağustos sabahı Karlı-Ağzıkara havâlisine

⁷⁴Ay. Es., s.294..

⁷⁵Ay. Es., s.326.

⁷⁶Ay. Es., s.281.

⁷⁷Ay. Es., s.41-42.

⁷⁸Okay, a.g.e., s.84.

⁷⁹Ay. Es., s.86.

⁸⁰Türk..., s.41.

⁸¹Ay. Es., s.6.

⁸²Okay, a.g.e., s.114.

yanaştı.⁸³ 25 Ağustos saat 17.00'de buradan hareketle 36. Alayı Avlakyayla'ya, 34., 35. Alaylar ile Hücum Taburu, Topçu Taburu, Sıhhiye Bölüğü Sarıbaba güney bölgesine vararak yerleştiler.⁸⁴

Garp Cephesi ve I. Ordu'nun emirlerine uyarak V. Süvari Kolordusu da fırkalarını, 20 Ağustos akşamı harekete geçirdi. Buna göre; 1. Süvari Fırkası 21 Ağustos sabahı Karaadilli ve Oynağan, ertesi sabah Komullu ve Haydarlı'da, 23 Ağustos sabahı da Selçik'de⁸⁵; 14. Süvari Fırkası 21 Ağustos sabahı Kundallı, 22 Ağustos sabahı Karaadilli-Oynağan, 23 Ağustos sabahı Haydarlı'da⁸⁶ olurlarken; 14. Fırka 22/23 Ağustos gecesi Şuhut ve Sinirköy'deki birlikleriyle Mahmari havâlisine yanaştı. 4. Fırka 24 Ağustos sabahı İsalı-Selevir'e; 7. Fırka da aynı tarihte Kumrallı ve Doğanlara vardılar. Büyük Taarruzu Efesultan'da karşıladı.⁸⁷

Garp Cephesi Kumandanlığı, 24 Ağustos 1922 tarihinde II. Kolordu'nun Sandıklı-Şuhut-Efesultan ve V. Kolordu'nun Kılındıras-Daylık-Susuz civarına yaklaşmasını emretti. Emrin gereği olarak II. Kolordu'nun birlikleri aynı akşam hareket ettirilerek ertesi sabah, 3. Fırka Sandıklı ve kuzeyine, 4. Fırka Aydın-İsrail, 7. Fırka Efesultan, Kolordu Karargâhı ve muhabere kademesi ile bağlı birlikler Mahmut Köyü civarına vardılar.⁸⁸

15. Fırka İsalı-Selevir havâlisinden 22/23 Ağustos gecesi hareketle sabah Çakırözü'ne, 24 Ağustos sabahı da Aşılıkçeşmesi'ne yanaşarak Kömürtepe ile Sakartep'e'yi 14. Fırka'dan teslim aldı. 23. Fırka, 22 Ağustos akşamı Hallaç havâlisinden hareketle ertesi sabah Dadak ve güneyindeki vadiye yerleşerek harekât için saklandı.⁸⁹

Büyük Taarruz için I. Ordu emrine verilen IV. Kolordu 23 Ağustos'da Efesultan'a geldi.⁹⁰

İstihkâm birliklerinin bulunduğu II. Ordu da 24-25 Ağustos günü Efesultan üzerinde yerlerini alırlar.⁹¹

I. Ordu Karargâhı 24 Ağustos akşamı Şuhut'a geldi. O geceyi Efesultan'da geçiren karargâh 25 Ağustos günü muhabere kademesiyle Avlakkaya gerisine gelerek gözetleme yerini burada kurdu.⁹²

⁸³ *Ay. Es.*, s.116.

⁸⁴ *Türk...*, s.63.

⁸⁵ Okay, *a.g.e.*, s.58.

⁸⁶ *Ay. Es.*, s.62.

⁸⁷ *Ay. Es.*, s.100.

⁸⁸ *Türk...*, ss.42-45.

⁸⁹ *Ay. Es.*, s.42.

⁹⁰ Okay, *a.g.e.*, s.110.

⁹¹ *Şuhut Ekin*, nr.2, Eylül-Ekim 1994, s.4.

⁹² *Türk...*, s.52, 63.

25 Ağustos sabahı Atlıhisâr'a varan 150 mm.lik Obüs Bataryası, Şuhut-Dadak Yolu ile I. Kolordu'nun emrine gönderildi. I. Ordu'nun asıl taarruz bölgesindeki 12 piyade, 3 süvari fırkası 25 Ağustos 1922 akşamı taarruz emrini bekler duruma geldi.⁹³

Türk kadını Şuhut'tan kağınlarıyla cepheyi desteklemektedir. 25/26 Ağustos akşamı bunlardan bir kısmı Kocatepe'ye yakın bölgelere ulaşmışlardır.

F. Mustafa Kemal Paşa'nın Şuhut'a Gelişi ve Faaliyetleri:

Başkumandan Mustafa Kemal Paşa, uzun müddet hazırlıkları devam eden Büyük Taarruzu bizzat yönetmek ve son gelişmeleri yerinde tetkik etmek için 23 Ağustos 1922 akşamı otomobil ile Ankara'dan Konya'ya geçti.⁹⁴ Ertesi gün öğleden sonra Akşehir'e yani Garp Cephesi Kumandanlığı'na gelir. Ancak bu haberin yayılmaması için gerekli tedbirler alınır.⁹⁵

Büyük Taarruz'a başlangıç yerinin Afyonkarahisâr seçilmesi tesadüfi değildi. Bilakis I. ve II. İnönü ve Sakarya savaşlarında hırpalanan Eskişehir halkı yeni bir askeri hadiseyi kaldırabilecek durumda değildi. Oysa, Afyon ve havalisi savaş alanı olmamıştı. Ayrıca Yunanlılar bu yöreden bir Türk taarruzu beklemiyorlardı⁹⁶ Burası düşmanın en kuvvetli kısmıydı, sarsılırsa bütün düşman cephesi sarsılacaktı.⁹⁷

25 Ağustos 1922 tarihinde Başkumandanın emriyle Garp Cephesi Karargâhu Şuhut'a nakledildi.⁹⁸ Başkumandan ve beraberindekiler kasabaya geldiğinde⁹⁹ Şuhut ve onun üzerindeki Kocatepe Türk birliklerinin elinde olmakla beraber, Yunanlılar da birkaç kilometre uzaklıktaki köylerde bulunmaktaydılar. Başkumandan Şuhut'a geldiğinde Yalı Mahallesindeki Hacirvelioğulları'na ait evi Geçici Karargâh olarak kullanmıştır.¹⁰⁰ Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşa ile Erkân-ı Harbiye Reisi Fevzi Paşa, Başkumandan'ın kaldığı evin karşısında, karargâhın bir kısmı da Mollazâde Hacı Hüseyin'in evinde misafir edildiler. Hacı Veli'nin evinde önemli bir toplantı yapılarak Anadolu'nun dış dünya ile bağlantısı kesilmesi emri verildi.¹⁰¹

Bu esnada "hummalı" faaliyetler de devam etmekteydi. Geceleri Çay-Şuhut Hattı'nda taarruz bölgesine sabahlara kadar top, cephane, asker nakilleri sürdü.¹⁰²

Alınan tedbirler neticesini göstermiştir. Zira "25 Ağustos akşamına kadar İsmet

⁹³ Ay.Es., s.87.

⁹⁴ Bedrettin Tuncel, *Büyük Zafer ve Afyonkarahisâr*, Ankara 1972, s.16.

⁹⁵ Smith, a.g.e.,s. 315; Ünsal Yavuz, *Atatürk İmparatorluktan Milli Devlete*, Ankara 1990, s.79.

⁹⁶ Ergün Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, I, 4.b., Ankara 1995, s.563.

⁹⁷ Aydemir, a.g.e., II, s.541.

⁹⁸ *30 Ağustos Hatıraları*, İstanbul 1955, s.27.

⁹⁹ Tansel, a.g.e., IV, s.159.

¹⁰⁰ Yılmaz, a.g.m, s.24.

¹⁰¹ Musa Seyirci, Refik Başyılmaz, *Her yönüyle Akamas'ın Şehri Şuhut*, Afyon 1982, s.65.

¹⁰² Akkoyun, a.g.m. ay. yer.

*Paşa Karargâhı'na ulaşan uçak keşif sonuçları ve istihbarat raporlarına göre, Yunan Ordusunda haberli olduğunu gösteren bir hazırlık veya herhangi bir dikkat çeken faaliyet yoktu.*¹⁰³

Başkumandan ve silâh arkadaşları için bekleme devri başladı. Zamansız yapılacak en küçük fiil tarihte pek çok misali olduğu gibi, harekâtın neticesiz kalmasına sebep olabilirdi.¹⁰⁴ Taarruz öncesi hazırlıklarını tamamlayarak¹⁰⁵ 25 Ağustos günü Kocatepe'ye gitmek üzere Şuhut'tan¹⁰⁶ ayrılan Başkumandan Mustafa Kemal Paşa Çakırözü Köyü'nde bir mola vererek burada durum muhakemesi yapmıştır.¹⁰⁷

Büyük Taarruz öncesindeki Şuhut'taki faaliyetler Afyonlu şair ve yazar Osman Atilla'nın ifadesiyle burasının "*kurtuluşumuzun karargâhı*" olmasına vesile olmuştur.¹⁰⁸

Büyük Taarruz'dan iki gün önce Şuhut, Millî Mücadele liderini ağırlamış ve buradan zafere uzanan çizgide karar merkezi durumuna gelen bir "*cephe gerisi*" noktası olmuştur.¹⁰⁹ Taarruza doğru, Türk kuvvetlerinin belkemiği vaziyette olan I. Ordu Karargâhı Çay, II. Ordu Karargâhı Bolvadin oldu.¹¹⁰

G. Büyük Taarruz'un Başlaması:

26 Ağustos 1922 tarihinde saat 05.30'da¹¹¹ Türk Ordusu'nun Anadolu'dan Yunanlıları atmak ve "*mahv ve imha*"¹¹² için giriştiği Büyük Taarruz, topçu ateşiyle başladı. Türk topçusu Yunan mıntikasına ateşe başladığı saatlerde cephede bulunan¹¹³ Başkumandan M. Kemal Paşa ve Erkan-ı Harbiye Reisi Fevzi Paşa taarruzun

¹⁰³ İbrahim Artuç, Büyük Taarruz Başkomutan Meydan Muharebesi, İstanbul Mayıs 1986, s.83.

¹⁰⁴ Aytaç Taşyürek, "*Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda ve Cumhuriyet Döneminde Afyon*", *Tarih İçinde Afyon 1982*, Afyon 1983, s.47.

¹⁰⁵ *İlimiz Afyon*, Isparta t.y., s.141.

¹⁰⁶ Namık Edip, *30 Ağustos 1922, Dumlupınar, Başkumandan Meydan Muharebesi ve İnkılâplarımız*, Ankara 1932, s.17.

¹⁰⁷ Şuhut Belediyesi tarafından 1997 senesinde hazırlanan basılmamış brifing metni.

¹⁰⁸ "*26 Ağustos'un arifesinde Kurtuluşumuzun karargâhı olan Şuhut'un....*", *Haber*, nr.2676, 22 Nisan 1946.

¹⁰⁹ "*24 Ağustos'ta karargâhımızı Akşehir'den taarruz cephesi gerisindeki (Şuhut) Kasabası'na nakletirdik. Kocatepe'nin cenûb-ı garbisindeki Çadırılı Ordugâhına naklettik. 26 Ağustos sabahı Kocatepe'de hazır bulunuyorduk. Saat 5.30'da topçu ateşimizle taarruz başladı.*" Gâzi Mustafa Kemâl, *Nutuk*, 2.b., Ankara 1927, s.413.

¹¹⁰ Bujak, *1918-1922 Yunan Ordusunun Seferleri*, (Trc. İbrahim Kemal), İstanbul 1939, s.238.

¹¹¹ 25 Ağustos 1922'de I. Ordu Kumandanı Nureddin, II. Ordu Kumandanı Yakup Şevki Paşaların bağlı birliklerine 26 Ağustos 1922 sabahı şafakla taarruz emri için bk *ATBD*, nr.97, Belge nr.2590-2591; Emrin ardından topçular düşman hattına yanaştırıldı. Artuç, *a.g.e.*, s.102.

¹¹² *İkaz*(Afyon), nr.455-1, 27 Ağustos 1339-1923.

¹¹³ Selahi Sonyel, *Atatürk- The Founder of Modern Turkey*, Ankara 1989, s.89.

başladığını ilgililere bildirdiler.¹¹⁴ Şu telgrafnâme zafere giden kilometre taşlarından birisidir.¹¹⁵

“Türkiye Büyük Millet Meclisi

İcrâ Vekilleri Hey'eti Riyâseti

Kalem-i Mahsûs Müdiriyeti

Aded

6/1318

Ankara

26.8.338

Telgrafnâme

Bugün sabahdan itibaren Garp Cebhesi'nde muharebe başlamıştır. Kahraman ordularımız namus u istiklâl-i vatani kurtarmaktan ibaret olan ulvî vazifeyi ifâ için tevfikât- Sühâniyeye istinâden, tekmil cebhede cânî ve müstevlî düşman ile çarpışmaktadır.

Hâdisi bu sabah Büyük Millet Meclisi'ne arz edilmiş ve Meclis Hey'et-i Umûmiyyesi âmâl-i milletden mülhem olarak ordularımızın muzafferiyetini Cenab-ı Hayru'n-nâsırîn'den niyaz eylemiştir.

Cidal-i milletin bidayetinden beri zafer-i katînin istihsâli için maddî ve manevî bütün kuvvetlerini ibzâl eyleyen fedakâr milletimiz için mukadder olan mes'ud günler İnşallah yaklaşmıştır.

Bütün kumandanları, zabıtları ve neferleriyle evlâdlarımız ve kardeşlerimizden mürekkep bir manzûme-i şehâmet olan ve tarih-i beşer muvâcehesinde en lekesiz ve mukaddes bir davânın tahakkuku uğrunda fi sebîlillah îsar-ı hân eyleyen ordumuz için nusret-i İlâhiyyeye tazarrû idelim. Ve maâbid-i mübarekemizde kemâl-i huşû' ile ihlâs ile niyâz-ı muvaffakiyet eyleyelim. Bütün me'murîn ve fedâkâr halkımızın ordularımıza maddeten ve ma'nen yardıma devam eyleyerek mücâhede-i millîyeden nasibdâr-ı mefharet olmalarını rica ederim efendim.

Türkiye Büyük Millet Meclisi

İcrâ Vekilleri Hey'eti Reîsi

Hüseyin Raûf'

Savaşın başladığı günün ikinci vakti cepheden ilk yaralılar Şuhut'a gelmeye başladılar. Hacı Musa, Çiftçi, Kubbeli ve Parmakkapı camileri ile diğer camiler

¹¹⁴Tansel, a.g.e., IV., s.161.

¹¹⁵.... Telgraflar, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 1994, s.108-109.

hastane haline getirildi. Şiddetli çarpışmalar bir gün sonra ilk büyük meyvesini vermiş ve Afyonkarahisâr kurtarılmıştır. Bunun üzerine 25. Ağır Topçu Alayı ile kolordunun bütün sahra bataryaları, Amele Taburu ve tekmil arabalı birliklerin Sarıbaba-Belkaracaören Yolu'ndan Şuhut-Afyon şosesine inerek 28 Ağustos akşamı Afyon'a vardılar.¹¹⁶ Aynı gün Başkumandanlık ve Garp Cephesi Karargâhları da buraya nakledildi. Türk taarruzu neticesinde "*Trikoupis dış dünyadan tam anlamıyla kopmuştu. Telsizini yitirmişti, telgraf hatlarından çok uzaktaydı.*"¹¹⁷ Bazı Yunan toplarının hiç kullanılmadan terk edildiği görüldü. Merkez üstünden çok uzaklaşan, haberleşmesi kaybolan bir ordunun "*tehlikeli bir duruma düşmesi*" kaçınılmazdı.¹¹⁸

30 Ağustos 1922 tarihindeki Başkumandanlık Meydan Muharebesi'nde Yunan ordusunun "*Dumlupınar ve Afyonkarahisâr civarında olan kısımları ve esas güçleri yok edildi.*"¹¹⁹ Sonra İzmir'e doğru zafer için akan Türk birlikleri 9 Eylül 1922 tarihinde Güzel İzmir'i kurtardılar.

Sonuç:

Afyonkarahisâr'a bağlı Şuhut, 1920 senesinin ikinci yarısından itibaren Yunan işgaline bir cephe hududu teşkil etmiştir. Türk askeri yazışmalarına zaman zaman işgal edildiği ve edileceği şeklindeki aksetmesine rağmen işgalden uzak kalmıştır. Millî Mücadele boyunca buradaki faaliyetler önemli olmakla birlikte, esas ağırlık kesin zafer Büyük Taarruz'un bir ay öncesinden itibaren başlar. Birliklerin kaydırılması Şuhut ve köyleri üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu birliklerin iaşesinin büyük bir kısmı çevre halkından karşılanmıştır. Kadınlar kağıt arabalarıyla yiyecek ve cephane taşımışlardır.

Büyük Taarruz üzerinde son hesap ve planlar Başkumandan M. Kemal Paşa ve silah arkadaşları tarafından burada yapılmıştır.

Büyük Taarruz'un başlamasının ardından gelen yaralılar burada tedavi altına alınmıştır. Hareket geliştikten sonra Türk Ordusu İzmir'e doğru akarken, Şuhut da eski sakin hayatına avdet etmiştir.

¹¹⁶ Teferruatlı bilgi için bk. *Türk...*, ss.128-151.

¹¹⁷ Smith, *a.g.e.*, s.319.

¹¹⁸ Cevat Sökmensüer, *Millî Mücadelede Aydın-Nazilli Cephesi, Kahraman Subaylarımız ve Zeybekler*, İzmir t.y., s.114.

¹¹⁹ Peters, *a.g.e.*, s.196; Necdet Öklem, *Türk Devrim Tarihi*, 2.b., İzmir 1977, s.216.